

Vejle og Aalborg, den 03. september, 2012

P.2006.10.4,NNS,adhoc notat18,MHK,PK/bha

Ad hoc notat 18

Ungdomsuddannelserne - erhvervsrettede og gymnasiale - foreløbig oversigt over værdisatte fokusemner for udvikling af ungdomsuddannelserne frem mod 2015, (2025 og 2040).

Analyse og tekst: Marie Hyldgaard Kjeldsen, AKT-lærer og stud.pæd.phil. (projektmedarbejder) og Per Kjeldsen, cand.pæd.psych. (leder),

Research: Asger Windfeldt, cand.pæd.phil.(researcher).

Dette ad hoc notat indgår i SOPHIAs løbende hovedprojekt: *SOPHIAs bud på fremtidens uddannelsessystem – fra vuggestue til universitet*. Notatet er af foreløbig skitsemæssig karakter og afløses ultimo 2012 af et fyldigere notat med a:strategiske analyser afsluttende med opstilling af udviklingsstrategier bl.a. med forslag til forskning, efteruddannelse, strukturændringer, b:eksemplariske afsnit og c:eksplicite teoretiske, forskningsmæssige og erfaringsbegrundede referencer. Notatet er udarbejdet i ad hoc form forårsaget af Børne- og Undervisningsminister Christine Antorinis initiativ med etableringen af udviklingsprojektet NNS, hvorfor vi finder det relevant på dette tidspunkt at udsende dette delresultat af vores længerevarende arbejde med ungdomsuddannelserne.

I notatet anvendes begrebet *værdisætning* til at beskrive de områder og elementer, der i ungdomsuddannelses sammenhæng bør tillægges særlig værdi – og dermed bør stå som centrale elementer i en ny nordisk skoletænkning. Begrebet *værdisætning* skal dermed forstås som et udtryk for at have fokus på de elementer, vi gennem bevidstgørelse og italesættelse bør lade vore handlinger orientere efter.

Overordnede værditænkninger

For at understrege NNS projektets nordiske dimension har SOPHIA researchet blandt en bred kreds af nordeuropæiske fagfolk om værdiorienterede synspunkter på "en nordisk skole" i bredeste forstand. Begrebet skole omfatter således også dagtilbud og ungdomsuddannelserne. (Hele dette materiale vil blive samlet i et selvstændigt "værdinotat", der udsendes primo september). Som introduktion til nærværende notat har vi udvalgt en skrivelse, vi har modtaget fra Maria Øksnes, pædagog og PhD, lektor og forsker, Trondheim: "Norge, Danmark og Sverige har hatt en unik historie i utdanningsammenheng noe som har gått under tilnavnet «den nordiske modellen», hvor velferdsstaten og likhetsidealer har stått sterkt. (frihed, lighed og fællesskab eller åndsfrihed, ligeværd og solidaritet). Flere forskere diskuterer *hva som skiller de nordiske landene fra andre europeiske og fremhever fire sentrale trekk:*

*For det første er det tilgangen til fri uddanning og måter å hindre sosial eksklusjon på.
For det andre handler det om enhetsskolen/fellesskolen, der det er et overordnet mål at alle skal gå i samme skole så lenge som mulig.
Et tredje aspekt er vektleggingen av demokratiske verdier og deltakelse i skole og samfunn.
Sist er det betydningen av lokalsamfunn og likeverdighet (lokal forankring).”*
I det lys vil vi gjerne at nedenstående tekst læses.

Værdisatte fokusemner

1. Ungdomsuddannelsernes metodeudviklings- og dannelsesopgave

I løbet af det seneste årti har kundskaber været det altafgørende fokuspunkt i alle uddannelser. Der er for eksempel i folkeskolen udviklet præcise trinmål, kanoner, nationale test og krav om specificerede kundskabsorienterede elevplaner, samtidig med at der er udviklet en konkurrencetænkning med kompetitive mål, som sætter ekstremt fokus på ranglistning og profilering og dermed indsnævrer evaluering til at omfatte det, der kan måles og kvantificeres objektivt. Hermed er udviklingen af varierede arbejdsformer og dannelsesaspektet blevet trængt i baggrunden eller indsnævret allerede i den grundskole, der udvikler/skaber ungdomsuddannelsernes elevfundament. Og det på trods af at der i Folkeskoleloven er præcise formålsbeskrivelser for udviklingen af kreative og innovative arbejdsformer og social og demokratisk dannelse. Med en svækket udvikling af arbejdsformer og dannelsesbaggrund i forhold til kravene i folkeskolens formålsparagraf får ungdomsuddannelserne her en forstærket betydning for de unge.

2. Almendannelse

Alt tyder altså på, at mange af de 16-19 årige elever i ungdomsuddannelserne er dannelsesusikre. Udviklingen af en almen dannelse bør derfor værdisættes. Hvis ikke den enkelte elev dannes moralsk og etisk, kan man ikke forvente, at eleven på kvalificeret vis tilegner sig kundskaber. Med andre ord skal eleven ikke kun lære at arbejde med sin forstand men også, og ligevægtigt, med kritik og fornuft (med ide fra professor Dorthe Jørgensen, AU).

3. Flerdimensionelt menneskesyn og dynamisk almen didaktik

I en tillempet form skal der i ungdomsuddannelserne indføres undervisning i videnskabsteori. De unge skal have et værktøj til at "afsløre" de utallige påvirkninger fra autoriteter, politikere, myndigheder, medier m.fl. som forsøger at normsætte de unges liv. Som lektor Rasmus Willig, RUC, siger det: *"...vi skal sikre, at alle opnår den (teoretiske) viden og (erfaringsbegrundede) indsigt, der giver kritikken slagkraft"*. Men det kræver, at uddannelserne, også de erhvervsrettede ungdomsuddannelser, giver eleverne indsigt i forskellige fremherskende menneskesyn, helt primitivt for eksempel om det enkelte individ er et objekt eller et subjekt – og heraf afledes almindidaktiske tilgange til undervisning og uddannelse. I den ene ende af skalaen indsnævrer de alment didaktiske tænkninger sig til målbeskrivelser af fag eller faglige funktioner for i den anden ende af skalaen at udgøre omfattende kombinatoriske analyser af alle de elementer eller faktorer, der er i spil mellem formål, kundskaber, metoder og dannelse, elev, lærer/underviser og omgivelser(miljø). Altså et procesorienteret dynamisk didaktisk begreb, der øger den enkelte lærers/undervisers autonomi men også ansvar for sikring af kvalitet.

4. Undervisernes behov for autonomi i lyset af de ovenfor nævnte "grundværdier" frihed, lighed, fællesskab

Ovenstående leder frem til en værdisætning af undervisernes behov for autonomi og samtidige pligt til at indgå i et forpligtet relationært forhold til den enkelte elev og –gruppe. Formålet er at fremme anerkendelse af de overordnede grundlæggende værdier i et humanistisk menneskesyn: frihed, lighed og fællesskab, eller åndsfrihed, ligeværd og solidaritet, som styrende for det komplekse arbejde som undervisning er.

5. Indføre 12 års undervisnings- og uddannelsespligt

Det bør overvejes at værdisætte etableringen af 12 års undervisnings- og uddannelsespligt som i Finland. Finnerne undgår dermed afgangsprøver efter 9. klasse. Det giver ekstra undervisningstid og sparer mange for et unødigt og ofte stigmatiserende nederlag. De 3 års ekstra uddannelsespligt sikrer at alle bliver "tilmeldt" en ungdomsuddannelse - og lægger pres på systemet for at skabe relevante uddannelses tilbud til alle – også selvom det for nogle bliver en rent praktisk "uddannelse" – og for nogle relativt få bliver udvikling af selvhjulpethed i beskyttet bolig og værksted.

6. At bryde den sociale arv - taxametersystemet skal have en lighedsskabende effekt – eller helt fjernes

Det bør være en markant værdi at gymnasierne (alle 3 typer) for sig og erhvervsskolerne for sig arbejder med kooperative mål, der fremmer samarbejdet skolerne imellem og ikke som nu, hvor taxametersystemet fremmer anvendelsen af kompetitive mål, der i det absolutte selvstyres ånd fremmer en usund og dyr konkurrence skolerne imellem og forhindrer en ligelig mulighed for at bryde den sociale arv..

7. Undervisningsdifferentiering

Med en øget andel af elever med særlige behov, der i folkeskolen har været inkluderet i den almindelige undervisning med supplerende undervisning eller specialundervisning, øges også behovet for i ungdomsuddannelserne at kunne undervisningsdifferentiere. Underviserne skal derfor kende til for eksempel begrebet og betydningen af *langsomhedens pædagogik* (ad modum adj. professor Mogens Hansen, DPU) og centrale bestemmelser må ikke forhindre, at underviserne arbejder derefter: alle skal ikke nå lige langt på samme tid og dermed heller ikke nå lige langt i det pågældende uddannelsesforløb). Det betyder sikkert også, at STU skal være en del af de erhvervsrettede og gymnasiale institutioners tilbud og ikke en "i luften frit svævende" kommunal opgave?

8. At vejlede ud fra elevernes behov og muligheder og ikke systemets tilbud

Der har længe været talt om det store frafald fra ungdomsuddannelserne og om mange, der slet ikke melder sig til. Det bør undersøges i hvilket omfang, det er uddannelserne, der ikke passer til en tilsyneladende ret stor gruppe af de unge, med henblik på ændring af uddannelserne eller etablering af nye supplerende uddannelser – gerne af overvejende praktisk karakter. Det er ikke produktivt, at blive ved med at hævde, at eleverne i folkeskolens udskolingsklasser blot skal "gøres" dygtigere til dansk og matematik. Det kunne jo tænkes, at vi snakker om elever, for hvem boglig undervisning bare er blevet for meget for en tid eller for altid!

9. Behandle eleverne som subjekter - ikke objekter

I relation til punkt 6, bør det derfor værdisættes, at vejlederne lytter reelt til eleverne, så de ikke blot for lov at ytre sig med henblik på valg af de på hylderne fast etablerede tilbud. Det må antages, at netop elevernes udsagn kan bruges til at forstå, hvilke uddannelses tilbud, der mangler i det eksisterende system.

10. Kvalitet i optaget af elever – kvalificering af vejledningen og smidiggørelse af systemet med henblik på lettere skift i uddannelsesretning.

Det synes vigtigt at revurdere vejledningssystemet, med henblik på at kvalificere den personlige lokale vejledning, så fejlvalg undgås eller minimeres. Ikke kun for at mindske frafaldet, men også for at sikre at den enkelte elev bliver tilfreds med valget. Der synes at være en tendens til at de unge (og politikere og "offentligheden") finder den gymnasiale uddannelse vigtigere end håndværksuddannelserne – og måske er der også gemt et ønske om at udskyde det endelige erhvervsvalg ved en tilmelding til en gymnasial uddannelse?

Hvis man oveni en forbedret vejledningsindsats gør det let for de unge, der har taget en erhvervsuddannelse, senere at videreudanne sig ved at tage dele af gymnasial uddannelse som basis for tilmelding til en kortere eller længerevarende videregående uddannelse, vil det sikkert også fremme valg af en erhvervsrettet ungdomsuddannelse.

11. Flexuddannelse, særlige hold, STU og EGU er ikke nok – der mangler noget for de unge, for hvem bogligt uddannelse ikke er relevant.

Erhvervsskolerne vil med ovennævnte initiativer sandsynligt få en større elevandel af afgangseleverne fra folkeskolen. Det vil både give flere elever med relativt gode kundskaber, samtidigt med at man stadig vil få elever med både meget dårlige kundskabsniveauer, også i dansk og matematik, og relativt umotiverede for fortsat bogligt orienteret tilgang til en uddannelse. For denne sidstnævnte gruppe af elever gælder det, at de ikke har den kognitive og socioemotionelle kapital, der skal til for at indgå i et uddannelsesforløb med teoretiske kundskaber som delmål, ligesom de heller ikke er modne til at starte i et fuldtids praktikjob. Det reelle omfang af gruppen er ukendt, men at den eksisterer, er en kendsgerning. Lad os derfor stoppe de populistiske mål om uddannelse til 95% af en årgang og lade som om "5% resten" ikke eksisterer.

12. Ungdomsuddannelse er for 100% af en årgang – og uden frafald

Man bør derfor spørge: Hvorfor skal kun 95% af en årgang have en ungdomsuddannelse, når en årgang er 100%? Hvorfor arbejde med at mindske frafald ved at presse de unge til i den sidste ende at blive målt i forhold til de eksisterende uddannelser? Det kunne jo være, at det er en redefinering af begrebet uddannelse, der brug for?

Politikerne har nu i nogle år fremført kravet om, at arbitrært 95% af en årgang skal have en uddannelse, enten erhvervsrettet ungdomsuddannelse eller gymnasial uddannelse. Det sidste med en forventning om, at alle, der tager en gymnasial uddannelse fortsætter med denne som basis i en kortere eller længerevarende videregående uddannelse.

På grund af et enormt frafald fra uddannelserne og en konstatering af, at mange med studentereksamen aldrig kommer videre, må vi vel konstatere, at selv om man optager 95% af en årgang på ungdomsuddannelserne, er det ikke sikkert, at det er 95%, der får en uddannelse i den sidste ende.

Valget 95% synes i øvrigt heller ikke at have nogen som helt videnskabelig, statistisk eller faglig begrundelse. Der synes således ikke at være en realistisk forventning bag tallet, kun et lidt populistisk valgt tal, der skal give indtryk af, at der er nogle (her stipuleret 5%), som ikke under nogen omstændigheder kan tage en uddannelse. Men man glemmer at understrege, at påstanden om, at 5% ikke kan tage en uddannelse skal sættes i relation til, at det er de eksisterende uddannelser, man snakker om.

Dvs. at hvis man redefinerede uddannelsesbegrebet eller ændrede på uddannelses tilbuddet i 16-19 års alderen, kunne det tænkes, at tallet var urealistisk højt (hvis man strammede kravene), eller tilfældigt lavt, fordi man faktisk kunne definere uddannelser og tilrettelægge dem på en sådan måde, at 100% kunne gennemføre en uddannelse.

Hvis man eksempelvis tager udgangspunkt i uddannelsesforskeren Gert J.J. Biestas beskrivelse af *"de faktiske funktioner, som uddannelsessystemet udfører"* i God uddannelse i målingens tidsalder (KLIM, 2011, s.30 ff.), mener vi, der er der belæg for at sætte et mål om uddannelse for 100% af en årgang. Biesta peger nemlig på, at *"uddannelse generelt udfører 3 forskellige, men forbundne funktioner"*, som han omtaler som *"uddannelsens 1) kvalifikations-, 2) socialisations- og 3) subjektifikationsfunktion."* Lad os prøve at se, hvad der sker, hvis vi laver en ligeværdig værdisætning af de af Biesta nævnte 3 forskellige, men forbundne uddannelsesfunktioner

- 1) kvalifikationsfunktionen, kundskaber og færdigheder med henblik på opnåelse af professionskompetence eller studiekompetence
- 2) socialisationsfunktionen, dannelse i bred forstand med henblik på at kunne fungere i diverse arbejdsfællesskaber
- 3) subjektifikationsfunktion, udviklingen af selvforståelse og optimering af autonomi og uafhængighed i handling og tænkning¹

For de kundskabsmæssigt stærkeste elever kan alle 3 funktioner "klares" samtidigt. For de noget svagere elever vil man måske skulle starte et ungdomsuddannelsesforløb med 2. funktion – og – laver vi uddannelse for 100% og ikke kun stræber efter 95%, ja så er det tydeligt, at de svageste elever med permanente særlige behov, når de forlader folkeskolen, skal starte med funktion 3. Det vil sige, at vi skal anerkende, at det også er et uddannelsesforløb – om end af funktionel karakter, når unge med særlige behov lærer at blive selvhjulpne. Deres uddannelse starter på Biestas trin 3, subjektifikationsprocessen. Med øget selvværdsfølelse og modenhed kan dette forløb så måske danne basis for et udbytte af en socialisationsproces, trin 2, som en del af afslutningen på et 3årigt uddannelsesforløb for disse unge.

¹ *Kvalifikationsfunktionen(1)* er det Biesta kort beskrevet forstået som en uddannelse, der forsyner det enkelte menneske med viden og færdigheder, der sætter dem i stand til at gøre noget, både professionsrettet og samfundsrelateret – altså en slags livsfærdigheder.

Socialisationsfunktionen(2) ser Biesta som en uundgåelig påvirkning af den enkelte elev/studerende i uddannelsesforløbet. Gennem en "socialiserende funktion indføres individet i eksisterende måder at gøre tingene og være på – kultur og tradition – både med hensyn til ønskværdige og ikke ønskværdige aspekter".

Subjektifikationsfunktionen(3) som Biesta ser som "den proces at blive et subjekt" – som Biesta med flere andre forskere beskriver som et krav til enhver uddannelse "om at bidrage til subjektifikationsprocesser, som gør det muligt for dem, der uddannes, at blive autonome og uafhængige i tænkning og handling".

For de unge, der i dag falder fra en påbegyndt erhvervsrettet ungdomsuddannelse på Biestas "trin 1" eller slet ikke begynder derpå, kan det tænkes, at en uddannelse, der både starter og slutter på Biestas trin 2, uboglig og praktisk og gennemført i den almindelige arbejdsplads "sociale rum", vil få succes for den vedvarende bogligt svage gruppe. Selvom uddannelsen foregår på en eksisterende arbejdsplads, skal den styres af en mentor eller vejleder fra en erhvervsskole. Denne uddannelse vil så ikke bestå af praktik, med henblik på senere tilmelding til en eksisterende uddannelse på Biestas trin 1, selvom et sådant forløb naturligvis vil være ønskværdigt. Men det skal være muligt, at slutte denne treårige praksisuddannelse som *praktisk medhjælper* indenfor en eller flere professioner. Det kræver nytænkning, også på arbejdspladserne.

13. Supplerende problematikker, der skal afklares, udbygges og værdisættes

- a: manglende praktikpladser – og begrebet praktik
- b: klassekvotienter og holdstørrelser
- c: SU til alle og størrelsen
- d: tempo- og pensumpres
- e: undervisernes behov for efter- og videreuddannelse
- f: almen studieforberedelse – kvalitetsaspektet
- g: kritisk analyse af fag og fagdidaktik i alle uddannelserne
- h: undersøge betydningen af uddannelsernes sociale fællesskaber – eksempelvis har elever på erhvervsuddannelserne ikke samme kontinuerlige sociale fællesskaber som på de gymnasiale uddannelser. På erhvervsuddannelserne skifter man, ifølge UUleder Anne Froberg, dele af eller hele det sociale fællesskabsmiljø helt ned til hver 5. uge, hvilket mindsker elevernes følelse af og mulighed for socialt tilhørsforhold.